

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE, CIVILIZAȚIE, CULTURĂ”**

**Materialul sigilar al familiilor nobiliare
din Scaunul Ciuc-Giurgeu-Casin (sec. 16–19)**

Rezumatul tezei de doctorat

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Rűsz-Fogarasi Enikő

Student-doctorand:

Bicsok Zoltán

Cluj-Napoca

2020

CUPRINS

VOLUMUL I

INTRODUCERE

1. Motivația alegerii temei, obiective
2. Metodele utilizate
3. Cercetări inovatoare – rezultate recente

I. CERCETĂRI DE SIGILOGRAFIE, HERALDICĂ ȘI GENEALOGIE ÎN TRANSILVANIA

- I.1. Scurtă prezentare a istoriei cercetărilor privind sigiliile nobiliare din Transilvania
- I.2. Cercetări de genealogie și heraldică în Transilvania, în special cele privitoare la familiile nobiliare din Scaunul Ciuc
  - I.2.1. Repere istoriografice privind familiile nobiliare din Scaunul Ciuc
- I.3. Surse generale ale sfragisticii nobiliare și locuri de păstrare
- I.4. Surse speciale ale cercetării materialului sigilar nobiliar din epoca modernă: listele cu jurământ de credință
  - I.4.1. Listele de jurământ ale Scaunului Ciuc din anul 1741
  - I.4.2. Listele de jurământ ale Scaunului Ciuc din anul 1781
  - I.4.3. Listele de jurământ ale Scaunului Ciuc din anul 1791
  - I.4.4. Listele de jurământ ale Scaunului Ciuc din anul 1792
  - I.4.5. Listele de jurământ ale Scaunului Ciuc din anul 1838
- I.5. Prima culegere sistematică de sigilii în Transilvania, 1819 (studiu de caz)

II. SOCIETATEA NOBILIARĂ ȘI PRACTICA BLAZOANELOR ÎN SCAUNUL CIUC (SEC. 16–19)

- II.1. Nobilitatea secuiască – evoluția noțiunii în cursul secolelor 16–19
  - II.1.1. Problema nobilității secuilor până în anul 1562
  - II.1.2. Politica secuiască a principilor transilvani
  - II.1.3. Nobilitatea secuiască în epoca Habsburgilor
  - II.1.4. Reacția elitei scăunale la știrbirea privilegiilor secuiești
  - II.1.5. Atestate nobiliare emise de autoritățile scăunale
- II.2. Efectivul nobiliar al Scaunului Ciuc în decursul secolelor 16–19
  - II.2.1. Nobili ciucani în lustrele militare
  - II.2.2. Listele de jurământ din epoca Habsburgilor

II.3. Practica blazoanelor în rândul nobilimii din Scaunul Ciuc

II.3.1. Ridicări la rang de primipil, înnobilări, donații de blazoane

II.3.2. Folosirea „sui iuris” a unor blazoane

II.4. Sigiliile cu blazon ale familiilor Sándor de Mihăileni Ciuc și Lázár de Toplița Ciuc din secolele 17–19 (studiu comparativ)

III. PRACTICA SIGILARĂ A NOBILILOR DIN SCAUNUL CIUC (SEC. 16–19)

III.1. Noțiuni generale de sigilografie și probleme de practică sigilară

III.1.1. Sigiliu, matrice sigilar, șampilă

III.1.2. Funcțiile sigiliului

III.2. Evoluția practicii sigilare în Transilvania

III.3. Modificări de practică sigilară în oglinda materialului prelucrat

III.3.1. Sigilii cu embleme

III.3.2. Sigilii cu „tablouri” de gen, scene, alegorii

III.3.3. Sigilii cu monograme, portrete sau figuri geometrice

III.3.4. Sigilii cu blazon

III.3.5. Sigilii reprezentând variante de blazoane nobiliare – câteva modele privind evoluția blazoanelor

III.3.6. Sigilii confecționate de femei

III.4. Sigiliile cu blazon ale judei suprem regal Sándor Mihály de Sândominic (1781–1838) (studiu de caz)

IV. ANALIZA MATERIALULUI SIGILAR NOBILIAR DIN SCAUNUL CIUC PRIN METODE CANTITATIVE ȘI ICONOGRAFICE

IV.1. Dispersia cronologică a materialului sigilar (1584–1872)

IV.2. Gruparea sigiliilor în funcție de modul de confecționare – culori, forme, funcții

IV.3. Divizarea socială a confecționarilor de sigilii

IV.4. Clasificarea iconografică a figurilor sigilare

IV.4.1. Omul și părțile corpului uman

IV.4.1.1. Reprezentări umane integrale

IV.4.1.2. Părți de corp uman

IV.4.1.3. Ființe imaginare cu aspect uman

IV.4.2. Animale

IV.4.2.1. Mamifere

IV.4.2.2. Păsări

IV.4.2.3. Reptile

IV.4.2.4. Pești

IV.4.2.5. Animale heraldice

IV.4.3. Plante

IV.4.3.1. Flori

IV.4.3.2. Copaci, arbuști

IV.4.3.3. Cereale

IV.4.4. Obiecte și fenomene naturale

IV.4.4.1. Corpuri cerești

IV.4.5. Obiecte confecționate de om și simboluri

IV.4.5.1. Monograme, semne de meșteșugari

IV.4.5.2. Semne scrise cu semnificație religioasă

IV.4.5.3. Simboluri religioase

IV.4.5.4. Scene religioase

IV.4.5.5. Obiecte

IV.4.5.6. Însemne ale puterii

IV.4.5.7. Edificii

IV.4.6. Alte elemente de blazon și de embleme

IV.5. Clasificarea reprezentărilor sigilare (tabele centralizatoare)

IV.5.1. Reprezentările blazoanelor cu scut neîmpărțit

IV.5.2. Reprezentările sigiliilor cu emblemă

IV.5.3. Reprezentările ecusoanelor

IV.5.4. Reprezentările cimierelor unice

IV.6. Caracterizarea materialului sigilar după criteriile de conservare și protecție arhivistică, deteriorările tipice ale sigiliilor

V. CONCLUZII

SURSELE DE ARHIVĂ ȘI BIBLIOGRAFIA UTILIZATĂ

1. Surse de arhivă și manuscrise inedite
2. Surse de arhivă și manuscrise editate
3. Monografii
4. Studii și articole științifice
5. Disertații și teze de doctorat, lucrări de diplomă
6. Șematisme, anuare, lexicoane, dicționare
7. Site-uri, baze de date electronice

ANEXE

VOLUMUL II

1. Album sigilografic
2. Cadastru sigilografic (Index)

VOLUMUL III

3. Descrierea sigiliilor
  - 3.1. Sigiliile unor proprietari de pământ și funcționari, cu reședința în Scaunul Ciuc
  - 3.2. Sigiliile unor proprietari de pământ „străini”, cu reședință în afara Scaunului, care însă aveau proprietăți în Ciuc
  - 3.3. Sigiliile unor nobili ciucani care s-au stabilit în alte jurisdicții, dar continuau să posedă bunuri și pe teritoriul Scaunului Ciuc
  - 3.4. Sigiliile unor nobili de origine ciucană, fără posesiuni în Scaunul Ciuc
  - 3.5. Sigilii neidentificate

CUVINTE-CHEIE: sigilografie, heraldică, genealogie, nobilitate secuiască, blazon, emblemă, sigiliu, matrice sigilar, iconografie, Scaunul Ciuc.

REZUMAT

Sigiliul, care este în același timp sursă scrisă și vizuală, în pofida dimensiunilor sale ne semnificative, beneficiază de o valoare documentară serioasă, și dacă nu este „rupt din context”, poate fi datat cu mare precizie datorită actului pe care a fost aplicat (cu funcție de autentificare ori doar de închidere), trăsătură ce este nemaîntâlnită în rândul surselor vizuale.¹ Datorită faptului că din secolul al XII-lea folosirea sigiliilor s-a răspândit într-un cerc tot mai larg nu doar în Europa Occidentală, dar și în Ungaria, iar practica sigilară a afectat toate regiunile geografice și toate clasele sociale, modalitățile de valorificare ale sigiliilor sunt multiple.

Sigilografia – deși este o disciplină veche – nu a reușit nici până astăzi să impună un set unanim acceptat de reguli critice. Rezultatele cercetărilor de sigilografie sunt cunoscute doar într-un cerc restrâns, și datorită faptului că este cultivat doar de puțini specialiști, vocabularul folosit nu este unitar, iar metodele de clasificare utilizate sunt empirice.² Materialul sigilar din epoca modernă este unul bogat, această bogăție însă nu este exploatată și cercetată îndeajuns, rezultatele obținute nefiind cunoscute nici măcar de breasla istoricilor. Acest material sigilar relativ bogat permite o prelucrare complexă, bazată pe folosirea unor metode variate, nu doar calitative, comparative și de analiză, dar și metode cantitative, statistice.

Cercetarea societății nobiliare din Scaunul Ciuc-Giurgeu-Casin din perioada premodernă și modernă, stabilirea structurii și compoziției acestei elite locale, conturarea raporturilor de proprietate dintre aceștia, analiza formării intelectualității locale și a modului în care s-a implicat aceasta în ocuparea unor funcții scăunale, în problemele sociale și în viața culturală a comunității locale, sunt toate subiecte posibile de cercetare, care ar merita explorate de către specialiștii în istorie locală. Cercetările de bază au fost începute de genealogii începutului de secol trecut, dintre care doi (Sándor Imre de Mihăileni Ciuc și Endes Miklós de Sânsimion) au fost vizați în mod direct, amândoi trăgându-se din familii nobiliare locale, operele lor însă au fost doar parțial publicate.

Istoricul majorității familiilor nobiliare din Scaunul Ciuc nu este reconstituit nici până în prezent, nici măcar la nivel de articol, de aceea este indispensabilă efectuarea unor cercetări de bază amănunțite. Este arhicunoscut că, în deceniile socialismului aceste subiecte fiind considerate reacționare și retrograde, au fost adânc marginalizate, din acest motiv – cel puțin

---

¹ PASTOUREAU 1981. 7; BAUDIN 2012.

² PASTOUREAU 1981. 7.

referitor la Scaunul Ciuc – nu a apărut nicio publicație importantă din domeniul genealogiei, heraldicii sau sigilografiei. Tocmai din acest motiv am ales ca subiect de cercetare doctorală analiza simbolurilor folosite de elita socială a Ciucului de odinioară, subiect care se află la intersecția celor trei domenii științifice mai sus amintite.

Date fiind termenele de realizare și limitele de volum ale lucrării, m-am angajat ca în cadrul prezentului proiect să prelucrez 1375 de sigilii, din care 1358 sunt amprente sigilare și 17 piese sunt desene de tuș, realizate după sigilii (acestea din urmă însă au fost folosite doar în situații excepționale, în care nu am avut la dispoziție amprente originale), toate au fost identificate și colectate personal, imaginile redată de asemenea sunt reproduceri proprii. Din păcate nu am avut posibilitatea să prelucrez și matrice sigilare. Tipare familiale și personale – cel puțin după cunoștințele mele – nu s-au păstrat, iar cele câteva matrice sigilare oficiale (episcopale) care se cunosc, nu sunt date în cercetare.

Primul volum al Lucrării este alcătuit din câteva studii care prezintă pe de o parte antecedentele acestui proiect de cercetare, trecând în revistă principalele publicații privind domeniul de cercetare, iar pe de altă parte înfățișează circumstanțele în care au fost confecționate sigiliile prelucrate și redă rezultatele analizelor efectuate asupra materialului sigilar. În primul capitol – având în vedere caracterul complex al subiectului – am sintetizat principalele rezultate ale celor trei domenii științifice: sigilografia, genealogia și heraldica, referitoare la istoria, simbolurile și materialul sigilar al familiilor nobiliare din Scaunul Ciuc. Dat fiind faptul că, referitor la subiectul meu de cercetare, literatura de specialitate este foarte lacunară, prezentarea a fost plasată într-un context mai larg, care cuprinde și rezultate recente de cercetare, privitoare la istoricul și sigiliile familiilor nobiliare din Transilvania și Ungaria. Am încercat să schițez cele mai tipice categorii de surse primare și locul lor de păstrare, prezentând amănunțit listele de jurământ din Scaunul Ciuc (din anii 1741, 1781, 1791, 1792, 1838), precum și semnatarii acestora și amprentele lor sigilare. După ce am trecut în revistă cele mai recente și determinante monografii, studii și articole de specialitate din domeniu, în cadrul unui studiu de caz am evocat prima culegere sistematică de sigilii din Imperiu (și implicit din Transilvania), care a avut loc în anul 1819, și care s-a concentrat tocmai asupra materialului sigilar nobiliar, rapoartele întocmite cu această ocazie, și păstrate până astăzi, conținând informații relevante cu privire la sigiliile nobililor din Scaunul Ciuc.

În cadrul celui de-al doilea capitol am încercat să prezint mediul care a produs materialul sigilar supus analizei. M-am străduit să dau măcar un tablou sumar despre societatea nobiliară din Scaunul Ciuc, urmărind evoluția și transformarea în decursul secolelor XVI–XIX a unor noțiuni de bază (cum ar fi: primor, primipil, nobil secu, nobil armalist),

evocând importanța anului 1562 și creionând ideile de bază ale politicii secuiești a principilor transilvani, apoi analizând consecințele restrângerii privilegiilor secuiești după anul 1711, și reacțiile elitelor locale prin care încercau restaurarea autonomiei lor știrbite. Din lustrele militare și listele de jurământ ale epocii am încercat să extrag măcar date aproximative cu privire la efectivul nobilimii scăunale, pentru a se putea raporta numărul sigiliilor analizate la numărul familiilor cu statut nobiliar din scaun. În cadrul unui subcapitol am încercat să trec în revistă donațiile și ridicările în rang conferite de regi și principii unor persoane din Scaunul Ciuc (ridicări la rang de primipil, înnobilări, donații de blazon), iar într-un alt subcapitol am tratat problema practicii blazoanelor „sui iuris”, adică folosite din proprie inițiativă, fără consimțământul suveranului, dar perfect legal, aceste simboluri nobiliare dând majoritatea reprezentărilor sigiliilor analizate. O tratare mai aprofundată a acestei problematici a blazoanelor donate, respectiv folosite din proprie inițiativă am încercat să realizez în cadrul unui studiu comparativ, în care am confruntat practica sigilară a două familii nobiliare din Scaunul Ciuc: Lázár de Toplița Ciuc și Sándor de Mihăileni Ciuc.

În cadrul capitolului al treilea am urmărit reconstituirea practicii sigilare a familiilor nobiliare din Scaunul Ciuc, bazându-se pe materialul sigilar avut la îndemână. În primul rând am clarificat câteva noțiuni de bază care, în comparație cu terminologia de specialitate, în limba vorbită sunt folosite cu înțeles diferit (ex. sigiliu, matrice sigilar, ștampilă), aceste diferențe conducând frecvent la neînțelegeri. În același timp, am încercat să prezint principalele tipuri de sigilii și să sintetizez funcțiile sigiliilor, punând astfel bazele unei analize tipologice a materialului sigilar. După o privire în ansamblu asupra evoluției aproape milenare a practicii sigilare transilvănene, am încercat să identific câteva trăsături specifice, trenduri și curente de „modă” în folosirea sigiliilor, care par a fi caracteristice unor epoci istorice, astfel: moda sigiliilor reprezentând embleme, monograme, portrete, scene sau blazoane.

În cadrul analizei sigiliilor cu blazon – în câteva cazuri, în care mi-a stat la dispoziție un număr suficient de amprente elocvente – am încercat să identific variante ale aceluiași blazon familial, respectiv să schițez modele de evoluție ale blazoanelor (ex. în cazul familiilor Baló de Bățanii Mari, Gáborffi de Valea Strâmbă și László de Joseni). Problematika variantelor de blazon am tratat mai amănunțit și în cadrul unui studiu de caz, prin care am urmărit practica sigilară a unei singure persoane: judele suprem regal al Scaunului Ciuc, Sándor Mihály de Sândominic. În cazul lui, în mod unic de altfel, am avut șansa să am la îndemână opt amprente ale unor matrice sigilare diferite, dar toate reprezentând blazonul

familiei Sándor, tipare care au fost folosite de-a lungul a șase decenii, timp în care proprietarul lor a purtat diferite funcții scăunale.

În cadrul capitolului al patrulea am realizat clasificarea celor 1375 de sigilii, folosind metode cantitative, am încercat să stabilesc o tipologie a lor, să dau divizări procentuale ale materialului sigilar după diferite criterii, să prezint prin grafice și diagrame principalele concluzii ale analizelor efectuate, și în final am realizat clasificarea iconografică a amprentelor sigilare. Am urmărit dispersia cronologică a materialului, metodele caracteristice de confecționare a sigiliilor și divizarea confecționarilor de sigilii după rolurile lor sociale. Clasificarea reprezentărilor sigilare a presupus folosirea celui mai complex procedeu, în cursul căruia m-am orientat după metoda de clasificare folosită de grupul de lucru condus de Gyulai Éva (membrii: Deme Katalin și Magyar Anna), respectiv metoda de clasificare a lui Szegedi László. Reprezentările materialului sigilar analizat au fost grupate în câteva categorii mari, astfel: *om*, *animal*, *plantă*, *obiect*, iar în cazul fiecăreia au fost delimitate mai multe subcategorii. Preocupările de analiză a sigiliilor le-am completat cu o caracterizare generală a situației materialului sigilar, după criterii de păstrare și conservare arhivistică. Primul volum se încheie cu sinteza concluziilor, apoi sunt trecute în revistă sursele de arhivă și bibliografia utilizată.

Al doilea volum al Lucrării se compune pe de o parte dintr-un *Album sigilografic* (Anexa 1), care conține cele 1375 de reproduceri, și care, pentru o mai bună realizare tehnică au fost redactate în planșe color, imaginile fiind numerotate de la 1 la 1375. Pe de altă parte volumul conține și un *Cadastru sigilografic* (Anexa 2), care este de fapt un tabel centralizator, cu datele de identificare și toate caracteristicile importante ale celor 1375 de sigilii, trecute în ordine alfabetică. Deoarece numărul din ultima coloană a tabelului indică poziția sigiliului în *Descrierea sigiliilor* și în *Albumul sigilografic*, cadastrul poate fi folosit și ca un index al sigiliilor.

Al treilea volum al Lucrării este format exclusiv din *Descrierea sigiliilor* (Anexa 3), adică prezentarea amănunțită a celor 1375 de piese. Este partea structurală cea mai voluminoasă și cea mai bogată în informații istorice, cu următoarea structură: 1. Sigiliile unor proprietari de pământ și funcționari, cu reședința în Scaunul Ciuc (1024 de piese, reprezentând o proporție de 74,5% din totalul sigiliilor analizate); 2. Sigiliile unor proprietari de pământ „străini”, cu reședință în afara Scaunului, care însă posedă proprietăți și în Ciuc (150 de piese, care înseamnă o pondere de 10,9%); 3. Sigiliile unor nobili ciucani care s-au stabilit în alte jurisdicții, dar continuau să posedă bunuri și pe teritoriul Scaunului Ciuc (42 de piese, adică 3,0% din materialul sigilar analizat); 4. Sigiliile unor nobili de origine ciucană,

mutați definitiv din scaun, care păstrează tradiția originii ciucane doar prin numele lor ori prin predicatul nobiliar (79 de piese, ceea ce înseamnă o proporție de 5,7%); 5. Sigilii neidentificate (această ultimă categorie este formată din 80 de piese, însemnând o proporție de 5,8%; toate sunt amprente care provin de pe documente cu mai multe sigilii, identificarea confecționarului nefiind posibilă).

Cu ocazia descrierii sigiliilor am urmat două obiective majore: pe de o parte m-am concentrat asupra informațiilor vizuale și caracteristicilor fizice ale imaginii sigilare, iar pe de altă parte am încercat reconstituirea cât mai completă a contextului în care a fost confecționată amprenta. M-am străduit să stabilesc genul documentului de pe care a fost cules sigiliul, și dacă avea funcție de autentificare ori de închidere. Am încercat, de asemenea – pe măsura posibilităților date de starea fizică a amprentelor – să descriu cât mai amănunțit reprezentarea sigilară (blazon, emblemă, scenă, monogramă etc.).

După părerea mea amprenta sigilară nu poate fi analizată în sine, fără cunoașterea contextului în care a fost confecționată, iar acest context trebuie să însemne nu doar împrejurările de confecționare, conținutul, data și destinatarul actului pe care a fost aplicată sigiliul, pentru a autentifica ori a închide documentul, dar trebuie cunoscută și cariera proprietarului/confecționarului de sigiliu. De aceea, de fiecare dată, descrierea amprente sigilare este precedată de o scurtă prezentare a vieții și carierei proprietarului/confecționarului de sigiliu, iar în acest scop am realizat reconstituirea a cca. 860 de scurte biografii. Am urmărit de fiecare dată aceleași momente de viață: origini, studii, funcții ocupate, apariția în conscrieri nobiliare, date referitoare la stare materială. Aceste ultime informații le-am socotit importante pentru a reuși plasarea proprietarului/confecționarului de sigiliu în ierarhia nobiliară a scaunului, și pentru a vedea dacă matricea sigilară folosită reprezintă într-adevăr statutul social și starea materială, căci tiparele sigilare nu sunt doar instrumente de autentificare, dar în același timp și obiecte de folosință reprezentative, „poate fi stabilită pe baza lor cultura, exigența, dar și avuția proprietarului.”³

---

³ T. ORGONA 2004. 124.